

Mažmožių
Dievas

ARUNDHATI ROY

Alma littera

„Rojaus konservai ir uogienės“...

Gegužė Ajemeneme yra karštas, neramus mėnuo. Dienos ilgos ir drėgnos. Upė nusenka, ir nejudančiuose dulkėtai žaliuose medžiuose juodos varnos punta šviesius mango. Noksta raudonieji bananai. Sproginėja duonmedžio vaisiai. Pasileidėlės maitmusės vangiai zvimbia vaisių kvapo prisisunkusiam ore. Paskui jos trenkiasi į skaidrų lango stiklą ir pastimpa pertvinkusios saulės.

Naktys giedros, bet sklidinios tingulio ir niūraus laukimo.

Tačiau birželio pradžioje atūžia pietvakarių musonas, atnešdamas tris mėnesius vėjo ir vandens su trumpomis akinamai žerincios saulės valandėlėmis, kurias gauda žaidimų ištroškę vaikai. Laukai net laistosi nuo įžūlios žalumos. Kai manijokų gyvatvorės įsišaknija ir pražysta, nusitrina ežios. Plytų sienos pažaliuoja lyg apsitraukusios samanomis. Pipirų virkščios it gyvatės apsirango elektros stulpus. Vijokliai prasismelkia pro raudonžemio pylimus ir nubarsto užtvindytus kelius. Po turgų siuva valtys. O klanais virtusiose vieškelių skrodėse atsiranda žuvyčių.

Rahelė sugrįžo į Ajemenemą lyjant. Įžambios sidabrinės virvės talžė purią žemę, vagodamos ją it šautuvų papliūpos. Status dvišlaitis senojo namo ant kalvos stogas buvo panašus į užmaukšlintą ant ausų skrybėlę. Sienos, išmargintos samanų dryžių, suminkštėjo ir šiek tiek išsipūtė nuo drėgmės, besisunkiančios iš žemės. Sulaukėjęs, užžėlęs sodas buvo pilnas mažų padarėlių šnaresio ir skubos. Trake į spindintį akmenį trynėsi žaltys. Pilnos vilties geltonos jautinės varlės suko ratus mauruotame tvenkinyje, ieškodamos poros. Lapais nuklotu taku nuskuodė kiaurai permirkusi mangusta.

Namas atrodė negyvenamas. Durys užrakintos, langinės užkabintos. Priekinė veranda tuščia. Nė vieno baldo. Tačiau lauke tebestovėjo žydras plimutas chromuotais stabilizatoriais, o viduje vis dar gyvaliojo Mažė-kočama.

Ji buvo jauniausioji Rašelės motinos teta, jaunesnioji senelio sesuo. Tikrasis jos vardas Navomi, Navomi Ipè, tačiau visi vadino ją Maže. Kočama* Mažė tapo sulaukusi tetos amžiaus. Tačiau Rašelė atvyko ne su ja pasimatyti. Nei anūkė, nei jaunesnioji senelio sesuo dėl to nepuoselėjo jokių iliuzijų. Rašelė atvyko pasimatyti su broliu Estha. Jie buvo, anot gydytojų, dizigotiniai dvyniai. Išsivystę iš skirtingų, bet vienu metu apvaisintų kiaušinėlių. Estha-Esthapenas – aštuoniolika minučių vyresnis.

Estha ir Rašelė niekad nebuvo itin panašūs, ir net vaikystėje plonarankių, plokščiakrūtinų, pilnų kirminų mažylių pašiausiais kaip Elvio Preslio kuodais nei perdėtai šypsulingi giminaičiai, nei Sirijos stačiatikių vyskupai, kurie dažnai apsilankydavo šiame Ajemenemo name, tikėdamiesi šalpos, neklausinėdavo dvyniams įprastų: „Kas yra kas?“ ir „Kas yra katras?“

Painiava slypėjo giliau.

Pirmaisiais miglotais metais, kai atmintis ką tik užsimezgusi, gyvenimas kupinas Pradžių be Pabaigos ir Viskas yra Amžina, Esthapenas su Rahele manė esą vienas „Aš“, o atskirai, individualiai – „Mes“. Lyg juodu būtų reta Siamo dvynių rūšis – atskiri kūnai, bet viena siela.

Dabar, po šitiek metų, Rašelė prisimena, kaip vieną naktį pabudo kikendama, nes Estha sapnavo juokingą sapną.

Ji prisimena ir kitus dalykus, kurių neturi teisės prisiminti.

Tarkim, ji prisimena (nors ten ir nebuvo), ką Apelsinugėrimų Citrinugėrimų Pardavėjas padarė Esthai „Abhilaš“ kino teatre. Ji prisimena sumuštinių su pomidorais – Esthos sumuštinių, kuriuos valgė Estha, – skonį pašto traukinyje pakeliui į Madrasą.

Ir tai tik mažmožiai.

Tačiau dabar Estha ir Rašelė jai yra Jie, nes abudu jau ne Tie, Kokie buvo ar manė kada nors Būsią.

Kada nors.

Dabar jų gyvenimai turi dydį ir formą. Esthos vienokį, Rašelės kitokį.

* Pagarbus kreipinys į moterį. (*Čia ir kitur – Vertėjos pastabos.*)

Atskiruose jų horizontuose kaip trolių būrys pasirodė Briau-nos, Sienos, Ribos, Kraštai ir Normos. Trumpuliai ilgais šešėliais Migloto Galo sargyboje. Abiem po akimis nusėdo švelnūs puse-mėnuliai, o metų jie dabar turi tiek, kiek Mamytė, kai mirė. Trisde-šimt vienerius.

Neseni.

Nebejauni.

Gyvybingo mirštamo amžiaus.

Kad kiek, juodu, Estha su Rahele, būtų gimę autobuse. Automo-bilis, kuriuo Baba (Tėtis) vežė Amu (Mamytę) į Šilongo ligoninę jų gimdyti, sugedo vingiuotame Asamo arbatžolių plantacijos kelyje. Jie paliko automobilį ir susistabdė perpildytą valdišką autobusą. Iš keistos skurdžių užuojautos palyginti pasiturintiems, o gal vien dėl didžiulio neščios Mamytės pilvo keleiviai pasislinko, kad vyras su žmona galėtų atsisėsti, ir likusį kelią Esthos ir Rahelės tėvui teko laikyti motinos pilvą (su jais viduje), kad nedrebėtų. Tada jie dar nebuvo išsiskykę, o Mamytė negrįžusi į Keralą.

Anot Esthos, jei jie būtų gimę autobuse, galėtų jais nemoka-mai važinėti visą gyvenimą. Neaišku, iš kur jis tai ištraukė ar kaip sužinodavo tokius dalykus, tačiau dvynukai daug metų šiek tiek piktinosi, kad tėvai nusuko jiems nemokamus viso gyvenimo pasi-važinėjimus autobusu.

Dar jie manė, kad jei tave suvažinės gatvės perėjoje, tai už lai-dotuves mokės vyriausybė. Buvo šventai įsitikinę, kad perėjos tik tam ir sugalvotos. Dėl nemokamų laidotuvių. Žinoma, Ajemene-me nebuvo perėjų, kur tave galėtų suvažinėti, jų nebuvo net Ko-tajame, artimiausiame mieste, bet jie matė kelias pro automobilio langą, nuvykę į Kočį, iki kurio buvo dvi valandos kelio.

Vyriausybė nemokėjo už Sofi-mol* laidotuves, nes jos perėjo-je nesuvažinėjo. Ją pašarvojo senojoje naujai dažytoje Ajemene-mo bažnyčioje. Sofi buvo Esthos ir Rahelės pusseserė, dėdės Čako duktė. Atvažiavo paviešėti iš Anglijos. Kai ji mirė, Esthai su Rahele

* Mol – „mergytė“, mon – „berniukas“ (malajalių).

buvo septyneri metai. Sofi-mol – beveik devyneri. Ji gulėjo vaikiškame karstelyje.

Išmuštame atlasu.

Žvilgiomis žalvario rankenomis.

Ji gulėjo karste geltonomis kliošinėmis krimplino kelnėmis, kaspinu surištais plaukais, su prašmatnia Pagaminta Anglijoje rankine, kurią dievino. Veidelis buvo išblyškęs ir raukšlėtas it skalbėjo nykštys, nes ilgai mirko vandeny. Parapijiečiai susibūrė aplink karštą, ir geltona bažnyčia nuo liūdnujų giesmių išsipūtė kaip gerklė. Garbanotabarzdžiai šventikai mojavo smilkyklėmis ir nesišypojo kūdikiams kaip įprastą sekmadienį.

Ilgos žvakės ant altoriaus buvo sulinkusios. Trumpos ne.

Sena ponija, apsimitanti tolima giminaitė (kurios niekas nepažinojo) ir per laidotuves dažnai išnyranti šalia numirėlio (svaiginasi laidotuvėmis? o gal slapta nekrofilė?), sudrėkino odekolonu kuokštelį vatos ir, nutaisiusi pamaldžią kiek įžūlią miną, patepė Sofi-mol kaktą. Sofi-mol kvėpėjo odekolonu ir karsto medžiu.

Margareta-kočama, Sofi-mol motina anglė, nesileido Čako, Sofi-mol tėvo, apkabinama ir raminama.

Šeima stovėjo susispietusi į krūvą. Margareta-kočama, Čakas, Mažė-kočama, greta jos brolienė Mamačė – Esthos, Rašelės (ir Sofi-mol) senelė. Mamačė buvo beveik akla ir iš namų išeidavo tik užsidėjusi tamsius akinius. Iš po jų ritosi ašaros ir drebėjo ant smakro it lietaus lašai ant stogo krašto. Susisupusi į standų kone baltą sarį, atrodė mažutė ir ligota. Čakas buvo vienintelis Mamačės sūnus. Dėl savo bėdų ji liūdėdavo. Dėl jo visiškai sugniuždavo.

Nors Amu, Esthai ir Rahelei leido dalyvauti laidotuvėse, juos nuvarė stovėti atskirai nuo kitų šeimos narių. Niekas į juos nežiūrėjo.

Bažnyčioje buvo karšta, balti kalijų krašteliai sudžiūvo ir užsiritė. Gėlėje prie karsto numirė bitė. Amu rankos su maldaknyge drebėjo. Oda buvo šalta. Estha beveik miegodamas, skaudančiomis akimis, kurios žėrėjo kaip stiklas, stovėjo šalia Mamytės ir degančiu skruostu glaudėsi prie nuogos virpančios jos rankos, spaudžiančios maldaknygę.

Tačiau būdravo Rašelė, didžiai akyla, trapi ir išsekinta kovos su Tikruoju Gyvenimu.

Ji pastebėjo, kad Sofi-mol per savo laidotuves nemiega. Jinai parodė Rahelei Du Dalykus.

Pirmas Dalykas buvo aukštas naujai ištapytas geltonosios bažnyčios kupolas, į kurį Rahelė niekad nežiūrėdavo iš vidaus. Jis buvo žydras kaip dangus su nupieštais plaukiančiais debesimis ir skrodžiančiais orą mažučiais reaktyviniais lėktuvėliais, paliekančiais debesyse baltus kryžmus pėdsakus. Teisybė (ir tai reikia pasakyti), tokius dalykus lengviau pastebėti gulint karste ir žiūrint į lubas, o ne stovint klaupte, apsuptai liūdnu žmogystų užpakalių ir maldaknygių.

Rahelė galvojo apie žmogų, nepabijojusį taip aukštai užsikarti su dažų – baltų debesims, mėlynų dangui, sidabrinų lėktuvams – skardinėmis, teptukais ir skiedikliu. Įsivaizdavo jį panašų į Veluthą, nuogu blizgančiu kūnu, sėdintį ant lentos, kybančios nuo pastolių po aukštu kupolu, ir mėlyname bažnyčios danguje tapantį sidabrinus lėktuvus.

Pamanė, kas atsitiktų, jei nutrūktų virvė. Įsivaizdavo, kaip jis lyg tamsi žvaigždė krinta iš dangaus, kurį sukūrė. Kaip guli ištiškęs ant įkaitusių bažnyčios grindų, o iš kaukolės išdavikiškai sunkiasi tamsus kraujas.

Tada Esthapienas su Rahele jau žinojo, kad pasaulyje esama ir kitų būdų žmogui užmušti. Tas kvapas jiems jau buvo pažįstamas. Šleikščiai saldus. It vėjyje vystančių rožių.

Antras Dalykas, kurį Sofi-mol parodė Rahelei, buvo šikšnosparniukas.

Per gedulingas pamaldas Rahelė stebėjo mažą juodą šikšnosparniuką; atsargiai kabindamasis riestais piršteliais, jis ropštėsi brangių šermeniniu Mažės-kočamos sariu. Kai jis priropojo vietą tarp sario ir palaidinukės, jos liulantį liūdesį, jos nuogą pilvą, Mažė-kočama suspigo ir pradėjo švaistytis maldaknyge. Giesmę nutraukė: „Kas yra? Kas atsitiko?“ – plaukuotų sparnų švilpimas ir sario plazdesys.

Liūdni šventikai auksiniais žiedais apmaustytais pirštais šluostė dulkes nuo garbanotų barzdų, lyg jas staiga būtų aptraukę voratinkliais nežinia iš kur atsiradę vorai.

Šikšnosparniukas nuskrido į dangų ir virto lėktuvu, nepaliekančiu kryžmo pėdsako.

Tik Rahelė pastebėjo, kad Sofi-mol vogčiom sujudėjo karste.

Vėl suskambo liūdna giesmė, ir tas pats graudus posmelis buvo sugiedotas du kartus. O geltonoji bažnyčia vėl išsipūtė nuo balsų kaip gerklė.

Kai Sofi-mol karstą leido į duobę kapinaitėse už bažnyčios, Rahelė žinojo, kad ji dar nemirusi. Ji girdėjo (lyg būtų Sofi-mol) tyliai tekšint raudoną purvą ir garsiai trinksint oranžinį raudonžemį, sutepusius blizgantį karsto laką. Per lakuotą karsto medieną, per atlasinį karsto išmušalą ji girdėjo duslius smūgius. Liūdnuos šventikų balsus, prislopintus purvo ir medžio.

*Į tavo rankas, gailestingiausiasis Tėve,
Atiduodame mus apleidusio vaiko dvasią,
O jos kūną atiduodame žemei,
Žemė į žemę, pelenai į pelenus, dulkes į dulkes.*

Žemėje klykė ir dantimis draskė atlasą Sofi-mol. Bet šauksmų per žemę ir akmenį neišgirsi.

Sofi-mol mirė, nes negalėjo kvėpuoti.

Ją nužudė laidotuvės. *Dulkės į dulkes į dulkes į dulkes.* Antkapyje buvo parašyta: *Saulės spindulys, per trumpai duotas mums.*

Mamytė vėliau paaiškino, kad Trumpas reiškia ir Neilgai Trunkantis.

Po laidotuvių Amu vėl nusivedė dvynius į Kotajamo policijos nuovadą. Ta vieta jiems buvo pažįstama. Vakar ten praleido kone visą dieną. Prisiminę troškų kaip dūmai užsistovėjusio šlapimo, kurio buvo prisigėrusios sienos ir baldai, tvaiką, jie iš anksto užsiėmė nosis.

Amu pasiprašė pas Nuovados Viršininką, o kai ją palydėjo į jo kabinetą, pasakė, kad padaryta siaubinga klaida ir kad ji norinti duoti parodymus. Paprašė leisti jai pasimatyti su Velutha.

Inspektorius Tomo Matju ūsai krutėjo kaip mielo maharadžos iš „Air India“ Reklamos, tačiau akys buvo klastingos ir godžios.

– Nemanai, kad šiek tiek per vėlu? – tarė jis. Kalbėjo šiurkščia malajalių kalbos Kotajamo tarme. Šnekėdamas spoksojo į Amu

krūtis. Pasakė, kad Kotajamo policija žinanti viską, ko jai reikia, ir nesiklausanti vešjų* ar jų mergvaikių parodymų. Amu atšovė: „Pažiūrėsim.“ Inspektorius Tomas Matju išlindo iš už rašomojo stalo ir su policininko lazda prisiartino prie Amu.

– Tavim dėtas, – tarė jis, – tylutėliai smukčiau namo. – Tada bakstelėjo „bananu“ jai į krūtis. Nesmarkiai. Bakst bakst. Lyg rinktųsi iš pntinės mango. Rodytų, kuriuos suvynioti ir nunešti jam. Atrodė, kad inspektorius Tomas Matju žino, prie ko gali kibti ir prie ko ne. Policininkai tai jaučia.

Už jo raudonai mėlynoje lentoje buvo parašyta:

Paslaugumas
Objektyvumas
Lojalumas
Išsiauklėjimas
Civilizuotumas
Intelektualumas
Jautrumas
Atidumas

Išeidama iš nuovados, Amu verkė, todėl Estha su Rahele nepaklausė, ką reiškia „vešja“. Ar „mergvaikis“. Jie pirmą kartą matė motiną verkiant. Ji neraudojo. Veidas buvo kaip iškaltas iš akmens, tik akyse tvenkėsi ašaros ir riedėjo per sustingusius skruostus. Dvynukams pasidarė bloga iš baimės. Amu ašaros viską, kas iki tol atrodė netikra, pavertė tikrove. Į Ajemenemą jie grįžo autobusu. Konduktorius, smulkus žmogelis rusvai žalsvais drabužiais, autobuso turėklais prislinko prie jų. Jis atsirėmė kaulėtais klubais į sėdynės atramą ir spragtelėjo komposteriu Amu pusėn. Spragtelėjimas reiškė: „Kur?“ Rahelė užuodė bilietų ir gaižų plieninių turėklų kvapą, sklindantį nuo konduktoriaus rankų.

– Jis miręs, – sušnibždėjo jam Amu. – Aš jį nužudžiau.

– Ajemeneman, – greit išpyškino Estha, kol konduktorius nepritrūko kantrybės.

* Vešja (*hindi*) – prostitutė.

Jis išėmė pinigų iš Amu piniginės. Konduktorius padavė bilietus. Estha rūpestingai juos sulankstė ir įsikišo į kišenę. Tada mažomis rankelėmis apkabino suakmenėjusią verkiančią motiną.

Po dviejų savaitių Estha buvo Gražintas. Mamytę privertė išsiųsti jį pas tėvą, kuris, metęs darbą nuošalioje Asamo arbatžolių plantacijoje, persikėlė į Kalkutą ir dirbo bendrovėje, gaminančioje dujų suodžius. Jis antrą kartą vedė ir nustojo girtuokliauti (daug maž) – nusitašydavo tik retkarčiais.

Nuo to laiko Estha su Rahele nesimatė.

O dabar, po dvidešimt trejų metų, Estha buvo Vėl Gražintas. Tėvas pasiuntė jį į Ajemenemą su lagaminu ir laišku. Lagaminas buvo pilnas puošnių naujų drabužių. Mažė-kočama parodė Rahelei laišką. Jis buvo parašytas pakrypusia moteriška vienuolyno mokyklos rašysena, bet pasirašytas tėvo. O gal tik pavardė buvo tėvo. Rahelė vis tiek nebūtų atpažinusi parašo. Laiške buvo parašyta, kad jis, jų tėvas, metė darbą dujų suodžių gamykloje ir išvyksta į Australiją, kur keramikos fabrike gavo Apsaugos Viršininko darbą, ir kad negali pasiimti Esthos. Jis linkėjo sėkmės visiems gimnaičiams Ajemeneme ir pridūrė, kad aplankysias Esthą, jei kada nors grįšias į Indiją, nors, rašė toliau, vargu ar taip bus.

Mažė-kočama pasakė Rahelei, kad ši galinti pasilikti laišką, jei nori. Rahelė vėl įdėjo jį į voką. Popierius buvo suminkštėjęs ir lankstėsi kaip audeklas.

Ji buvo užmiršusi, koks drėgnas musoninis oras Ajemeneme. Išbrinkusios spintos girgždėdavo. Užkabintos langinės atsilapodavo. Knygų lapai suminkštėdavo ir susiraitydavo. Vakarais kaip mintys užplūsdavo keisti vabzdžiai ir sudegdavo ant blausių Mažės-kočamos keturiasdešimties vatų lempučių. Dieną jų traškūs suanglėję lavonėliai nusėdavo grindis, palanges, ir kol koču*-Marija nesušluodavo jų į plastikinį šiukšlių samtelį, ore trenkdavo Degėsiais.

Birželio Liūtys nepasikeitė.

Atsivėrė dangus, ir žemyn siūbtelėjo vanduo, atgaivindamas nenoringą seną šulinį, aptraukdamas žaliomis samanomis kiaulidę

* Koču – „mažoji“ (*malajalių*).

be kiaulių, ištalžydamas ramias arbatos spalvos balas it atmintis, daužanti ramias arbatos spalvos smegenines. Drėgnai žalia žolė atrode patenkinta. Laimingi violetiniai sliekai išdykavo purvyne. Lingavo žalios dilgėlės. Sviro medžiai.

Toli vėjyje ir lietuje upės krantu, staigioje perkūnijos tamsoje vaikščiojo Estha. Vilkėjo trintų braškių spalvos marškinėliais, iš pažiūros tamsesniais, nes buvo kiaurai permirkę, – jis žinojo, kad atvažiavo Rahelė.

Estha visuomet buvo tykus vaikas, todėl niekas tiksliai negali pasakyti, kada (nors kuriais metais, jei jau neįmanoma nustatyti mėnesio ar dienos) jis nustojo kalbėti. Visiškai nustojo kalbėti. „Nuo kada“ pasakyti negalima, nes jis tilo po truputį, lyg mažintų apyvartą prieš uždarydamas parduotuvę. Nebylys darėsi nepastebimai. Lyg paprasčiausiai būtų baigęs pokalbį ir nebeturėjęs ko pasakyti. Tačiau Esthos tylėjimas nebuvo slegiantis. Nei įkyrus. Nerėžė ausies. Jo tylėjimas nekaltino, nesipiktino, jis buvo panašesnis į vasarinę augalų ramybę, apsnūdimą, atitiko dvikvapių žuvų elgseną per sausrą, tik Esthai sausra, rodės, niekad nesibaigs.

Ilgainiui jis išmoko susiliesti su vietomis, kuriose būdavo, – knygų lentynomis, medžiais, užuolaidomis, tarpduriais, namų sienomis, – ir neišlavintai akiai atrodydavo negyvas, beveik nematomas daiktas. Prašalaičiai Esthą paprastai pamatydavo ne iš karto, net atsidūrę su juo viename kambaryje. Dar daugiau laiko praeidavo, kol jie pastebėdavo, kad jis nekalba. Kai kurie taip ir nepastebėdavo.

Pasaulyje Estha užėmė labai nedaug vietos.

Kai po Sofi-mol laidotuvių Estha buvo Gražintas, tėvas atidavė jį į berniukų mokyklą Kalkutoje. Estha nebuvo itin gabus, nebuvo ir atsilikęs, neturėjo ypatingų bėdų dėl jokio dalyko. „Vidutiniškas mokinys“ arba „Mokosi patenkinamai“, – paprastai rašydavo mokytojai Ataskaitose apie jo Per Metus Padarytą Pažangą. Nuolat kartojosi ir vienas nusiskundimas: Nedalyvauja Grupinėje Veikloje. Nors ką reiškia „Grupinė Veikla“, mokytojai neaiškino.

Estha baigė mokyklą pusėtiniais pažymiais, tačiau stoti į koledžą atsisakė. Užuot mokėsis, ėmėsi namų ruošos, iš pradžių trikdydamas tėvą ir pamotę. Lyg stengėsi atidirbti už išlaikymą. Šlavė ir plovė grin-

dis, skalbė rūbus. Išmoko virti valgi ir pirkti daržoves. Turgaus prekiautojai, sėdintys už žvilgių it aliejumi išteptų daržovių piramidžių, atpažindavo jį ir aptarnaudavo be eilės kitiems pirkėjams triukšmingai piktinantys. Jie duodavo Esthai surūdijusių filmų skardinių išsiritoms daržovėms susidėti. Jis niekad nesiderėdavo. Jie niekad jo neapgaudinėdavo. Kai daržovės būdavo pasvertos ir apmokėtos, perdėdavo jas į jo pintinę iš raudono plastiko (svogūnai dugne, baklažanai ir pomidorai viršuje) ir dar veltui duodavo kalendros šakelę bei saują žalių aitriųjų paprikų. Estha perpildytu tramvajumi parsiveždavo jas namo. Tykus burbuliukas, plaukiojantis triukšmo jūroje.

Kai visi susėdę valgydavo, ko nors prireikus, jis atsistodavo ir pasiimdavo.

Įsiskverbusi tyla pasiliko Esthoje ir plėtėsi. Išsprūdo iš jo galvos ir apglėbė klampiomis rankomis. Čiūčiavo jį pirmykščiu gemalo širdies plakimo ritmu. Slaptingi čiuptuvėliai su siurbtukais šliaužė jo smegenimis, išliezdami atminties kalnus ir klonius, išraudami senus sakinius, nubaidydami juos nuo liežuvio galiuko. Ji atėmė iš jo minčių žodžius ir paliko jas apgenėtas ir nuogas. Neišsakomas. Nebylias. Taigi stebėtojai gal net nesančias. Metams bėgant, Estha lėtai traukėsi iš pasaulio. Jis priprato prie neramaus aštuonkojo, kuris gyveno jame, purkšdamas ant praeities juodus raminamuosius. Pamažu jo nebylystės priežastis buvo paslėpta, giliai palaidota guodžiančiose tylos klostėse.

Kai Chūbčandas, jo mylimas, aklas, nuplikęs, nebelaikęs šlapiamo septyniolikos metų kiemsargis ryžosi ilgai ir apgailėtinai mirčiai, prieš kankinamą galą Estha slaugė jį, lyg nuo to būtų priklausiusi jo paties gyvybė. Paskutiniaisiais gyvenimo mėnesiais Chūbčandas, kurio ketinimai buvo kuo geriausi, tačiau pūslė visiškai nepatikima, nusivilkdavo iki duryse išpjautos landos į daržą šuniui, iškišdavo pro ją galvą ir trūkčiodamas skaisčiai geltonai nusišlapindavo troboje. Tada tuščia pūslė ir ramia sąžine žvilgtelėdavo į Esthą blausiomis žaliomis it mauruota kūdra akimis, išvirtusiomis iš žilos galvos, ir nukeverzdavo atgal prie drėgnos pagalvėlės, palikdamas ant grindų šlapius pėdsakus. Chūbčandai stimpan ant tos pagalvėlės, Estha pamatė, kad jo glotniuose violetiniuose kiaušiniuose atsispindi miegamojo langas. Ir dangus už jo. Kartą net praskrendantis paukštis. Esthai – prisisunkusiam vystančių rožių

kvapo, pripratusiam prie palūžusio žmogaus prisiminimų – pasirodė stebuklinga, kad toks trapus, toks nepakeliamai gležnas dalykas išliko, kad jam leista egzistuoti. Skrendančio paukščio atspindys seno šuns kankaluose. Be garso nusijuokė.

Chūbčandai padvėsus, Estha atsidėjo pasivaikščiojimams. Vaikščiodavo ilgas valandas be atokvėpio. Iš pradžių slampinėdavo tik aplinkui, tačiau pamažu nueidavo nuo namų vis toliau.

Žmonės įprato jį nuolat matyti kelyje. Gražiai apsirengusį ramios eisenos vyriškį. Jo veidas patamsėjo ir sugrubo. Sušiurkštėjo. Nuo saulės jį išvagojo raukšlės. Atrodė išmintingesnis, negu buvo iš tikrųjų. Kaip žvejys mieste. Kupinas jūros paslapčių.

Vėl Gražintas Estha vaikščiojo po Ajemenemą.

Kartais jis vaikščiodavo krantais upės, kuri trenkė išmatomis ir pesticidais, nupirktais už Pasaulinio banko paskolas. Beveik visos žuvys išdvsė. Toms, kurios išgyveno, puvo pelekai, jas išvertė pūslės.

Kartais jis eidavo keliu. Pro naujus, ką tik iškeptus, it glajumi apteptus naftos bendrovių pinigais apmokėtus namus, kuriuos pasistatė seselės, mūrininkai, elektrikai ir bankų tarnautojai, liūdnei plušantys svečiose šalyse. Pro pagiežingus senesnius namus, kurie, pažaliavę iš pavydo, gūžėsi savo keliukų gale tarp kaučiukmedžių. Griūvantys dvareliai su savais epais.

Jis eidavo pro miestelio mokyklą, kurią jo prosenelis pastatė Noliečiamųjų vaikams.

Pro geltonąją Sofi-mol bažnyčią. Pro Ajemenemo jaunimo kung fu klubą. Pro „Gležnųjų pumpurų“ vaikų darželį (Liečiamiesiems), pro maisto produktų parduotuvę, kurioje pagal korteles prekiaujama ryžiais, cukrumi ir bananais, geltonomis kekėmis karančiais nuo stogo. Prie virvių, nukarusių nuo lubų, drabužių spaustukais buvo prisegti pigūs saikingai nešvankūs žurnalai apie išgalvotus Pietų Indijos seksualinius maniakus. Jie tingiai sukiojosi šiltam vėjeliui pučiant, gundydami dorus pirkėjus šmėsčiojančiais brandžių nuogų moterų, gulinčių netikro kraujo klanuose, vaizdais.

Kartais Estha praeidavo pro „Sėkmingąją Spaustuvę“ su sena draugo K. N. M. Pilajo spausdinimo mašina, buvusią Ajemenemą. Kūnų šaltis. Pajūrio miestas. Kaip niekada. Kaip niekada.